Rodna Gruda

Botanični vrt, eden izmed stebrov slovenske biodiverzitete, doma nima prave cene

Botanic Gardens: A pillar of Slovenian biodiversity with little local value

Objavljeno dne/Published on: 11.05.2020
Avtor članka/Article Author: Blanka Markovič Kocen Foto: dr. Jože Bavcon

Botanični vrt Univerze v Ljubljani je najstarejša kulturna, znanstvena in izobraževalna ustanova z neprekinjenim delovanjem v Sloveniji. Letos namreč praznuje 210-letnico neprekinjenega delovanja, o njegovem razvoju, vsebinah, ki jih ponuja, poslanstvu in načrtih pa sta za bralce eRodne grude spregovorila dolgoletni vodja botaničnega vrta dr. Jože Bavcon in raziskovalka dr. Blanka Ravnjak.

The University Botanic Gardens Ljubljana are the longest-standing cultural, scientific and educational institution in Slovenia. This year marks the 210th anniversary of their uninterrupted operation. eRodna Gruda talked to Jože Bavcon, the long-time manager of the Botanic Gardens, and researcher Blanka Ravnjak about the historical development of the Botanic Gardens, the content they have to offer, their mission and plans for the future.

Kako se je botanični vrt v več kot 200 letih razvijal, kateri so bili mejniki v njegovem razvoju, največji vzponi in padci?

Botanični vrt Univerze v Ljubljani je bil ustanovljen kot sestavni del visokih šol Ecoles Centrales, ki so v Ilirskih provincah (1809-1813-14) imele značaj univerze, zato bi lahko letos pravzaprav Univerza praznovala najmanj 210-letnico neprekinjenega delovanja (Enciklopedija britanica za ustanovitev UL zapiše letnico 1595 in letnico1919 opredeljuje za ponovno odprtje). Vrt je namreč po ukinitvi Centralnih šol s prihodom Habsburške monarhije ostal in še vedno ohranil povezave z vsemi univerzitetnimi vrtovi po Evropi do današnjih dni.

Od pobudnika ustanovitve vrta Franca Hladnika se je zvrstilo osem vodij do leta 1995, ko ste, dr. Bavcon, sami prevzeli vodenje. Kako se je vrt razvijal v vašem času? Kakšen pečat ste mu vtisnili?

Vrt je bil leta 1995 v zelo slabem stanju zaradi projekta gradnje biološkega središča, ki jo je vodil tedanji vodja vrta pok. dr. Vinko Strgar. Vsa prizadevanja je vložil v ta projekt, v katerem naj bi bila prvotno predvidena izgradnja novega vrta ob biološkem središču, saj je vrt na Ižanski cesti leta 1974 zaradi prestavitve železnice izgubil del zemljišča. Žal pa je leta 1992 dr. Strgar nenadoma umrl in ko je bila stavba Oddelka za biologijo dokončana, je interes na oddelku za gradnjo novega vrta upadel. S Strgarjevo smrtjo se je število delavcev v botaničnem vrtu v trenutku zmanjšalo za tri, ostali so samo štirje vrtnarji. Ne glede na stari ali novi vrt sem vedno zavzemal stališče, da je treba stari vrt ohraniti, ker je del naše zgodovine. Ker pa za novi vrt ni bilo nobenega posluha, smo stari vrt na Ižanski cesti s pomočjo Mestne občine Ljubljana začeli obnavljati. Obnova seveda ni bila hitra, a kljub temu bi lahko rekel, da smo od podrtih šup do svetovno prepoznanega vrta prišli že leta 2007. Uvrščeni smo bili namreč v knjigo Botanic Gardens a living history (London) med samo 278 izbrancev na svetu. Tedaj je bilo na svetu preko 2700 vrtov. Kljub vsemu smo doma vedno bili boj za preživetje. Zunaj smo postajali vse bolj prepoznavni po zvončkih in ciklamah ter bili uvrščeni med 90 najpomembnejših vrtov v Evropi (kjer jih je približno 900). Leta 2015 smo dobili Marsh nagrado za ohranjanje rastlinskih vrst in bili leta 2017 med vsemi vrtovi na svetu izbrani v deseterico za testiranje akreditacije BGCI Acredited Botanic Gardens. Leta 2018 smo v Lizboni dobili prvi tak certifikat/akreditacijo. Od 3500 vrtov na svetu ga je takrat poleg nas pridobilo le še sedem. Istega leta pa smo pridobili še certifikat za ohranjanje rastlinskih vrst, imenovan Conservation Practitioner. S tem smo dejansko prišli v svetovno špico. Kljub temu doma to no ni obrodilo sadov. Še vedno moramo več kot pol sredstev za delovanje dobiti na trgu, še vedno imamo sistematizirane samo štiri vrtnarje, finančna sredstva slonijo na tržni dejavnosti vrta. Lahko bi rekel, da eden izmed stebrov slovenske biodiverzitete doma nima prave cene. Mestna občina Ljubljana jo je prepoznala in vrt nagradila. Ampak vrt spada pod Univerzo, torej državo, kjer pa znotraj Oddelka za biologijo vsa leta ni bilo posluha za ureditev njegovega finančnega in kadrovskega vprašanja.

Potonika

Kakšno je poslanstvo botaničnega vrta?

Poslanstvo botaničnega vrta je raziskovanje rastlinskega sveta, predstavljanje rastlin v pedagoške namene in najširši javnosti, predvsem pa varovanje rastlin na nadomestnem rastišču. Poleg živih rastlin pa so botanični vrtovi tudi semenske zbirke leteh. Prav naš botanični vrt ima zelo veliko semensko banko s preko 16000 vrečkami semen z več kot 3500 vrstami in je že v letu 2016 dosegel cilj, ki bi ga posamezna država po konvenciji o biodiverziteti in njeni izvedbi morala doseči do leta 2020. Vsaka država bi morala imeti v semenski genski banki 20 % domače flore z znanim izvorom. Mi imamo od 2016, ko smo odprli še trajno semensko banko, kjer semena hranimo na -20 C, že več kot 730 vrst z znanim izvorom iz narave. Vse je shranjeno v hladilnikih. Že leta 2013 pa smo imeli skupni projekt z Royal botanic Gardens Kew, kjer smo za njihovo semensko banko zbrali 100 pri nas ogroženih vrst in endemitov, ki so zdaj tako v njihovi in naši semenski banki. V letu 2018 smo skupaj s kolegi iz Royal botanic Gardens Edinburgh kar 20 dni po Sloveniji nabirali semena 164 rastlinskih vrst. Skratka, poslanstvo našega vrta je že 210 let predstavljati in raziskovati domačo floro in jo, tako kot je okrog leta1684 zapisal že naš polihistor Valvasor, predstavljati širšemu svetu. To uspešno počnemo s številnimi raziskavami, opisanimi v različnih dvojezičnih monografijah (slovenske in angleške), ki so zbudile veliko zanimanje v Evropi in svetu. Zanimanje so vzbudile predvsem tiste o navadnih malih zvončkih, ciklamah, žafranih, telohih, narcisah, šipkih, svetovni posebnosti našega vrta - Fleishmannovem rebrincu, travniški kadulji, pisanih travnikih, ki nam izginjajo pred očmi in še marsikaj. Dela izvajamo tudi s sodelavci in kolegi iz drugih inštitucij. Več je vidno na naši internetni strani.

K

Kranjski jeglič

Poslanstvo botaničnega vrta je tudi varstvo rastlinskih vrst na nadomestnem rastišču ex-situ, varstvo avtohtone domače flore s poudarkom na endemitih in ogroženih vrstah. Še posebej je pomembno je varstvo Fleischmannovega rebrinca (Pastinaca sativa var. fleischmanni), ki je redkost tudi v svetovnem merilu. Našli so jo v prvi polovici prejšnjega stoletja na bližnjem grajskem hribu. Danes je edino nadomestno nahajališče Botanični vrt Univerze v Ljubljani in ponovno Ljubljanski grad, kjer je Botanični vrt leta 2011 uspešno izvedel reintrodukcijo te rastline. Tu je še varstvo rastlinskih vrst v naravi, in-situ varstvo. Že od leta 2000 imamo v najemu suhi travnik na obrobju Ljubljane, vrt pa spremlja varstvo ogroženih in redkih vrst tudi v drugih delih Slovenije. V botaničnem vrtu veliko pozornost namenjamo skrbi za promocijo biodiverzitete rastlinskega sveta z vodenimi ogledi, predavanji in delavnicami za širšo javnost, z razstavami in publicistično dejavnostjo, skrbi za vzgojo in izobraževanje o rastlinski pestrosti od najmlajših iz vrtcev, učencev in dijakov, študentov in vse druge publike. Po raziskavah domačih vrst, ki služijo za namene novih sort ali uporabe domače flore v te namene, je ljubljanski botanični vrt v zadnjem desetletju dosegel neverjetno prepoznavnost v Evropi in svetu. Na to kažejo vabila na predavanja po Evropi in odziv na naše publikacije. Naša raziskovalna dejavnost je vezana na rastlinski svet, ki pokriva vsa področja delovanja vrta, nadvse pomembna pa je tudi mednarodna dejavnost s povezavami s posameznimi vrtovi, kot so, denimo, Botanic Gardens Conservation International (BGCI), z Associazione Internatizionale Gardini Botanici Alpini (A.I.G.B.A.), povezovanje znotraj Evropskega konzorcija botaničnih vrtov in predstavljanje mreže slovenskih botaničnih vrtov in arboretumov v mednarodnih organizacijah.

Katere so vsebinske enote botaničnega vrta?

Arboretum je del vrta, kjer najdemo predvsem različne predstavnike dreves in grmovnic. Večji del arboretuma je v najstarejšem delu vrta, ki pa bo v prihodnje ob vsaki večji ujmi doživel kak polom dreves in jih bo treba smiselno dopolnjevati. Sedanje stanje marsikje kaže na preveliko gostoto dreves, ker je bil to prvotno zgodovinsko drugačen del vrta, ki je bil pozneje opuščen in so tu prevladala drevesa. Zato so le-ta pregosto zasajena in ni smiselno vsako padlo drevo nadomestiti na istem mestu, če v vrtu že obstaja drugje.

Rastlinski sistem je del vrta, kjer so rastline razvrščene po sorodstvenih merilih. Na gredah v osrednjem delu vrta je predstavljenih približno 80 različnih družin, ki so zastopane z različnim številom rodov.

Bazeni z vodnimi, močvirskimi rastlinami in bajer, kjer rastejo predvsem močvirske in vodne rastline, ki zahtevajo posebne razmere, da lahko uspevajo zunaj naravnih rastišč.

Skalnjak predstavlja rastline iz gorskih predelov in s Krasa, ki so razporejene glede na različen geografski izvor, zato jih imenujemo tudi ekološko-geografske skupine.

Rastlinjaki na Ižanski cesti: tropski, stari, gojitvena, v katerih so rastline iz toplejših predelov, ki potrebujejo večjo zračno vlago in bolj ali manj enakomerno temperaturo skozi vse leto.

Sredozemske rastline predstavljajo enoto, ki jo preko zime preselimo na novo lokacijo v rastlinjake za sredozemske rastline in sočnice.

Sredozemske rastline

Raziskovalne grede so z živo mejo obdan prostor z urejenimi sečnicami, zalivalnim sistemom in pomičnimi strehami, ki je namenjen izključno za raziskovalne namene in je zato ogled možen samo s strokovnim vodstvom.

Tropski rastlinjak

Gojitveni del sestavljajo grede za vzgojo in množenje rastlin z urejenimi sečnicami, zalivalnim sistemom in pomičnimi strehami, namenjenih za zasaditev v različne dele vrta.

Tivolski rastlinjak je last mestne občine Ljubljana in ga upravljamo od leta 2009. V rastni sezoni je tam še preko 200 sredozemskih velikih čebrovk v zunanjem delu. Najdemo ga v parku Tivoli ob čolnarni.

V nasadu japonskih češenj na Večni poti upravljamo še dva rastlinjaka s preko 800m2 površine, kjer prezimujemo vse sredozemske rastline in sočnice, na suhem travniku v Rojah (2 ha) na obrobju Ljubljane pa varujemo rastline na mestu samem.

Japonske češnje

Vrt cvetočih preprog s čebelnjakom, ki je z vrtom povezan na ižanski vhod, pa je z Orlove. V letu 2016 smo zemljišče dobili v upravljanje od Mesten občine Ljubljana.

Koliko rastlinskih vrst je zasajenih v botaničnem vrtu?

Imamo preko 5000 različnih rastlinskih vrst tako domače kot tuje flore, vseh enot pa je okrog 20.000. V njem je polovica vseh družin cvetnic s predstavniki z vsega sveta.

Koliko ljudi ga letno obišče in kje se obiskovalci praviloma najdlje zadržijo?

Vrt obišče, če bi šteli vse enote, zanesljivo krepko preko 150.000 ljudi letno. Vrt na Ižanski cesti na Špici Ljubljanice, denimo, je zares dobro in vsakodnevno obiskan, to je prava oaza v tem delu. Ljudje in tuji obiskovalci, ki prevladujejo v poletni sezoni, ga imajo zelo radi. Pozimi je najbolj obiskan tropski rastlinjak, spomladi nasad japonskih češenj na Večni poti, ki je v času cvetenja oblegan in je zanesljivo največkrat na selfijih. Tivolski rastlinjak je najbolj obiskan v poletnem času, ko se med sredozemskimi čebrovkami ljudje zelo veliko zadržujejo.

Kdo so zaposleni v vrtu in koliko jih je?

Zaposlenih je malo, absolutno premalo. Stalno zaposlenih nas je zgolj sedem, ena sodelavka je na projektu. Zaposleni so vrtnarji, en agronom, pedagog-biolog in dva biologa raziskovalca z doktoratom znanosti. Ker nas je malo, vsi delamo vsa dela. V zadnjih letih delamo veliko projektov zunaj vrta.

Kako se vrt financira?

Plačane imamo samo štiri vrtnarje s strani ministrstva (pribl. 63000 €), 140.000 € dobimo za potrebe vrta iz istega ministrstva in še 40 do 45 000 € za infrastrukturo. Vrtni proračun pa znese krepko preko 500.000 € letno. Tako da več kot polovico pridobimo na trgu. Seveda pa sem niso vštete vse neplačane nadure in neplačano terensko delo, neplačano delo številnih prostovoljcev. Če bi vse to sešteli, je z lastnim delom pridobljenih sredstev zanesljivo preko 2/3.

Kakšno je vaše sodelovanje s sorodnimi institucijami po svetu in na katerih področjih z njimi sodelujete? -

Sodelujemo z številnimi vrtovi po svetu, v izmenjavi semen, izkušenj, sodelovanju na kongresih in še kaj.

Katere dogodke pripravljate za širšo javnost?

Dogodki so zelo pestri. Že leta 1998 smo prvi začeli izvajati delavnice za različne starosten skupine, javna predavanja, koncerte, razstave … in to tradicijo nadaljujemo še v večji meri z odprtjem novega tropskega rastlinjaka leta 2010, kjer imamo preko leta stalne zelo različne razstave, povezane z rastlinami. -

Kako izpolnjujete izobraževalno funkcijo? -

V najširšem smislu s prispevki v različnih medijih. Zelo pogosti gostje smo na RTV Sloveniji in na komercialnih televizijah. Prispevke o rastlinah objavljamo v časopisih. Izvajamo predavanja in projekte tako znotraj vrta kot v drugih inštitucijah po Sloveniji. Izdajamo knjige z rastlinsko tematiko, izvajamo delavnice za strokovno in širšo javnost. -

So rastline in semena tudi naprodaj?

Rastline tudi prodajamo, predvsem želimo kupce navdušiti za nakup naših avtohtonih – domačih rastlinskih vrst. S tem želimo preprečiti njihovo nabiranje v naravi, podobno je tudi semeni. Hkrati poskušamo uvajati naše avtohtone medovite rastline in s tem širiti zavest o biodiverziteti.

Katere so bile najpomembnejše pridobitve vrta v zadnjem desetletju?

Tivolski rastlinjak, Tropski rastlinjak, trajna semenska banka, pridobitev dela zemljišča MOL med Orlovo inIžansko cesto, ureditev vrtičkov ob progi. Predvsem pa zadnja infrastruktura za gojitvene in raziskovalne grede.

Kako ste svoje delovanje organizirali v času omejitev ob epidemiji koronavirusa?

Večji del nas je bilo stalno prisotnih, tri sodelavke pa so nekaj časa delale od doma. Nato pa so se tudi te zaradi obilice dela zunaj vrnile nazaj. V času, ko ni bilo drugih obveznosti (sestankov in projektov izven vrta), smo lahko urejali zbirke in pisali projekte ter urejali administracijo za nazaj. Kajti v vrtu delamo vsi vse, saj smo tako majhna ekipa in potem za kabinetno delo vedno zmanjka časa. Pisarniško delo tako večinoma opravimo v poznem popoldnevu in ob večerih. V času karantene je bilo zelo malo padavin, tako da še vrta nismo uspeli zaliti in postoriti vseh ostalih vrtnarskih del. Sicer nam pomagajo številni prostovoljci in študentje, vendar teh zaradi vseh omejitev seveda ni bilo.

Kako vidite prihodnost botaničnega vrta? Kakšni so vaši načrti v naslednjih letih?

Prihodnost vrta je predvsem v ureditvi njegove kadrovske sestave, ker je zares minimalna. Urediti je treba stalno financiranje, kot ga imajo vsi univerzitetni vrtovi po Evropi. Mi smo res žalostna izjema, kajti najstarejša kulturno-izobraževalna ustanova mora za osnovno delovanje in za plače vsega visokega kadra ves denar zaslužiti na trgu, če le hoče preživeti. Vrt, ki smo ga z veliko truda uspeli umestiti v svetovno špico, mora tam ostati in tako kot ga predstavljajo zunaj, je in mora ostati dejanski promotor idej in politike delovanja vrtov v svetu. V prihodnosti mora vrt ohraniti sodelovanje z lokalnimi skupnostmi in ga razširiti na svetovalno delo v Sloveniji. Vrt je v zadnjih letih z MOL zelo proaktivno sodeloval pri kreiranju zelenih površin. Predlagal je drevesne vrste za zasajanje drevoredov v Ljubljani (Slovenska, Gosposvetska in Dalmatinova, če naštejem le osrednji križ v središču mesta) pa tudi po drugih delih Slovenije. Končno bi bilo treba urediti nov vrt na lokaciji na Večni poti, kjer je že sedaj kampus različnih fakultet in bi botanični vrt zagotovo doprinesel dodano vrednost prostora kot parkovna in raziskovalna površina ter površina za ohranjanje naravnih habitatov.